

Biztonsági fenyegetés vagy humanitárius katasztrófa? A politikai jelentésképzés és beszivárgása médiába

Az alábbi tanulmány a 2015 nyári menekültválság¹ idején történt három meghatározó eseménysorozat médiaábrázolását elemzi Ausztriában és Magyarországon.² Fősodró médiumok – televíziók, napilapok és bulvárlapok – híreit vizsgáltuk. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a média miként keretezi az eseményeket, kiket enged szóhoz jutni, milyen képi és nyelvi bemutatások révén tudósít ugyanazon eseményekről. Ugyanakkor lépten-nyomon beleütköztünk azokba az eljárásokba, amelyeket a politikai logika, elsősorban a magyar kormány által felépített politikai kampány indukált, így megpróbáltunk hozzájárulni e gépezet leírásához is. Igyekeztünk bemutatni azokat a diszkurzív stratégiákat, amelyek jól azonosíthatóan szivárogtak be a médiatudósításokba. Egyes médiumok – átvéve a kormányzat retorikáját az arctalan tömeg képi bemutatásaitól az erőszak metaforáin át a drámai nyelvig – médiaszövegekké alakították e politikát. Elemzésünk megmutatja azt is, hogy ez a politikai jelentésképzés azokba a médiumokba is beszivárgott, amelyek nem ebben az értelmezési keretben mutatták be az eseményeket.

1. Az elemzési minta és módszerek

A kutatás három olyan esemény médiareprezentációját elemezte, amely Ausztriát és Magyarországot is érintette, és egyben a bulvármédia számára is jelentőséggel bírhatott. Olyan eseményeket választottunk, amelyek sokféle megközelítést tesznek lehetővé az érzelmi azonosulástól a félelemkeltésig, bemutatathatják a menekülteket aktív cselekvőként, passzív szükségét szenvedőként vagy akár agresszív támadóként. A három esemény:

1. Az osztrák autópályán felfedezett, 71 menekült tömegsírjává váló furgon, amely Magyarországról csempészte az áldozatokat Ausztriába. Ennek kapcsán a 2015. augusztus 27-e és 31-e között megjelent tudósításokat elemeztük.
2. A szeptember 4-én a Keleti pályaudvarról Ausztria felé elinduló gyalogmenet. Ennek kapcsán a szeptember 4-e és 7-e között megjelent tudósítások kerültek a mintába.
3. Szeptember 14-ről 15-re virradó éjjel a magyar kormány kerítéssel és szögesdróttal zárta le a magyar-szerb határt, 15-én pedig életbe lépett az úgynevezett jogi határzár is. A határnál feltorlódtak menekültek egy része Horvátország felé vette az útját, többen azonban erőszakkal próbáltak átjutni Magyarországra. Az eseménysorozat médiareprezentációját egy hosszabb időszakban, szeptember 14-e és 22-e közötti mintán vizsgáltuk.

1 A leírásokban a „menekültválság” kifejezést használjuk, miután ez vált az egyik legelfogadottabb terminussá az események leírására. Ugyanakkor fontosnak tartjuk leszögezni, hogy meggyőződésünk szerint a válságot nem a menekültek okozták, hanem az az intézményrendszer, amelynek dolga lett volna azt kezelni. Írásunkban a *menekült* kifejezést használjuk, mert bár nem értéksemleges, de a *migráns* szó kormányzati kisajátításával nem marad értéksemleges összefoglaló kifejezés azon emberek sokaságára és jogi helyzeteire vonatkozóan, akik háborús övezetekből érkezően az EU határain belül keresnek menedéket. A migráns szó súlyosan értékterhelte vált (Janky 2017), míg a menekült kifejezés írja le talán a legjobban azon emberek helyzetét, akikről írásunk szól, még akkor is, ha a konkrét jogi helyzetük eltér.

2 A kutatás létrejöttét a Közép-európai Egyetemen működő Center for Media, Data and Society at the School of Public Policy és a CEU Research Support Scheme biztosította. A kutatás résztvevői: Bognár Éva (Central European University), Dumitrita Holdis (Central European University), Constanze Jeitler (Central European University), Georg Layr (Central European University), Szakács Judit (Central European University) és Veszna Wessenauer (Central European University).

Többféle elemzési eszközt alkalmaztunk. Kvantitatív (kódutasításon alapuló) tartalomelemzés révén igyekeztünk feltárni a fenti eseményekkel kapcsolatban megjelent hírek jellegzetes témáit, szereplőit, az általuk tételezett problémákat, felelősöket és megoldásokat, a menekültekkel kapcsolatban alkalmazott kifejezéseket, jelzőket, valamint a tudósításokat kísérő képek jellegzetességeit. A média által felkínált jellegzetes értelmezési kereteket többváltozós (főkomponens-) elemzéssel tártuk fel. Mivel az események időszakában általánosságban – e három eseménytől függetlenül is – nagy volt a menekültüggyel kapcsolatos sajtófigyelem, egy kevésbé részletes kódutasítással vizsgáltuk azokat az adott időszakban megjelent tudósításokat, amelyek nem a konkrét eseményekkel, hanem általában a témával foglalkoztak. Külön vizuális elemzést is végeztünk a tudósításokhoz kapcsolódó képes és mozgóképes anyagokról. Egyszerre elemeztünk közszolgálatinak tekintett csatornákat (M1 Magyarországon, ORF Ausztriában), kereskedelmi tévéket (RTL Klub és Puls4), különböző politikai irányultságú napilapokat (Magyar Nemzet és Népszabadság, Die Presse és Der Standard), a legnagyobb közönséget vonzó bulvárlapokat (Blikk és Kronen Zeitung); valamint a magyar mintában legolvasottabb hírportált, az Index.hu-t.³ Az ilyen kvantitatív módszereket alkalmazó tartalomelemzések alkalmasak az általános jelenségek leírására, például az osztrák és a magyar média bemutatásai közötti jellegzetes különbségek bemutatására. Arra azonban csak korlátozottan képesek, hogy az egyes médiumok közötti különbségeket feltárják. A mintanagyság miatt ezt csak néhány, eseményfüggetlen szempont⁴ kapcsán tudtuk vizsgálni. A médiumok közötti különbségeket egy szűkebb – a televíziók eseménynapi esti hírműsorait tartalmazó – mintán, kvalitatív módszerekkel vizsgáltuk. Ennek során a megjelenő szereplők jellegzetes beszédstratégiáit, a hírek képi világát és a menekültek vizuális ábrázolását elemeztük. A kutatás szorosan illeszkedett egy korábbi elemzésünkhöz, amelynek során a menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampányt vizsgáltuk annak kiteljesedésekor, a 2015. január-márciusi időszakban (Bernáth & Messing 2015).

2. Elméleti keretek

Sokan sokféleképpen dokumentálták azt a politikát (Szalai & Göbl 2015, Juhász et al. 2015, Haraszi 2015), amelyen keresztül 2015 tavaszán-nyarán a magyar kormány biztonságosító (*securitization*) diskurzusba helyezte a menekültek érkezését, pontosabban áthaladását Magyarországon. Ez a stratégia – a migráció kérdésének egyre inkább biztonsági kérdésként való értelmezése és megjelenítése – nem magyar sajátosság, hanem számos európai országban és nemzetközi kontextusban is beazonosított és dokumentált folyamat (Huymans 2000, Waever et al. 1993, 1995, Wunderlich 2012, Karyotis 2012). A biztonságosítás elméletének megalkotói, a koppenhágai iskola kutatói (Buzan 1997, Waever 1995) szerint a biztonságosítás egy beszédaktus, amely során a beszélő (többnyire a politikai hatalom képviselője) – kitérve egy konkrét esemény hatókörét – biztonsági problémaként tálalja azt, majd a megalkotott vagy felnagyított veszély elhárítására hivatkozva legitimál rendkívüli beavatkozásokat.

Bár e megközelítés nagy hatással volt a migrációs kutatások irodalmára, számos kritika született vele kapcsolatban (Schmidhäussler & Niemann 2012). Az egyik bírálatot, amely saját kutatásunkat is inspirálta, Thierry Balzacq (2005b, 2011) fogalmazta meg, aki szerint nem lehet a biztonságosítás stratégiáját a beszédaktusokra korlátozni, mivel annak egyéb, gyakorlati elemei is lehetnek (például törvénymódosítás, mozgósítás). A biztonságosítás folyamatának megértéséhez tehát nem elég a diskurzusokat vizsgálni, hanem azokat a nem diszkurzív elemeket is figyelembe kell venni, amelyek az események biztonsági kockázatként való beállítását támasztják alá. Az alábbi elemzésben a biztonságosítás gyakorlatának és eljárásainak médiamegjelenítését igyekeztük dokumentálni, miközben kitértünk azokra a politikai döntésekre és gyakorlatokra is, amelyek e diskurzusnak ágyaztak meg.

Nagyban támaszkodtunk olyan korábbi elemzésekre is, amelyek a biztonságosítás médiabemutatását tárgyalják (például Bigo 2006, Lahav & Courtemanche 2012, Jackson & Parkes 2008, Castles 2004). Bigo így írja le, hogy a médiaábrázolások miként járulhatnak hozzá a biztonságosítás diskurzusához:

3 Az osztrák médiában nincs az Index.hu-hoz hasonlítható önálló és nagy olvasottságú hírportál. A nagy közönséggel bíró hírportálok mindegyike valamelyik fősodró médium – napilap vagy televízió – online kiadványa.

4 Például a menekültek megnevezéseit és a keretezés egészének különbségeit össze tudtuk hasonlítani médiumok között is, míg az egyes eseményekre jellemző szempontokat (szereplőket, témákat, megszólalókat) nem.

„...a népszerű újságok és a televíziók ismétlődő képei, szlogenjei és szalagcímei központi jelentőségűek a migráció biztonsági kérdésként való keretezésében. E médiumok és egyes politikusok – a jobb- és a baloldaltól egyaránt – rájátszottak az emberek demográfiai félelmeire (a menekülthullámokkal érkező invázió, egy öregedő társadalom, egy fokozatos invázió, amely egyes etnikai csoportok eltérő születési arányaiból következik); a városi biztonság-hiányra (civilizálatlan és deviáns viselkedés, »de-civilizáció«); a szociális jogok csökkenésével kapcsolatos félelmekre (a szociális segélyekre leselkedő veszély vagy a magas szociális biztonságot nyújtó államok vonzóbbá válása); az iszlám[mal kapcsolatban megjelenő félelmekre] (a tolerancia és a szekularizmus lecserélése); a transznacionalizmussal kapcsolatos félelmekre (a nemzeti értékek lerombolása az europainizáció, az amerikanizáció, a globalizáció révén), és az itt élők és az ellenséges országok között megteremtődő kapcsolatok[tól való félelmekre] (nukleáris vagy vegyi fegyverek titkos becsempészése a külföldiek által)” (Bigo 2006: 10).

A biztonságosító narratívák kapcsán gyakran tárgyalt téma az ellennarratívák léte és erőssége (Szalai & Göbl 2015, Barta & Tóth 2016). Bizonyos aktorok (például a nemzetközi szervezetek, egyes befogadó országok, a magyarországi civilszerveződések, egyes egyházak) egészen más értelmezéseket próbáltak adni az eseményeknek, amelyek leginkább humanitárius és emberi jogi alaplásból eredtek. Jef Huysmans (2000) elemzését követve hipotézisünk az volt, hogy a bemutatások két végpontja a menekültkérdés biztonsági fenyegetésként, illetve emberi jogi és/vagy humanitárius kérdésként való bemutatása lesz. Huysman e két keretezés együttes jelenlétét és ellentmondását látja abban, hogy az EU és tagállamainak többsége a hivatalos retorikát tekintve humanitárius keretet alkalmaz, miközben a kérdést – az adatgyűjtéstől a beavatkozások széles köréig – elsősorban rendészeti keretben kezeli. Mi ezúttal megelégedtünk annyival, hogy megpróbáltuk azonosítani a két megközelítés jellegzetes képi és diszkurzív elemeit. Ezek feltárásában a tartalomelemzés mellett a framing- és a diskurzuselemzés eszközeit alkalmaztuk. Olyan értelmezési kereteket próbáltunk meghatározni, amelyek a tényeket és az eseményeket már létező társadalmi jelenségekkel kötik össze, és egyben elő is értelmezik (Moscovici 1984). Emellett olyan diskurzusokat elemeztünk, amelyekben megmutatkozik a hatalom interpretációs, kép- és jelentésalkotó gyakorlata is (Holzscheiter 2005, Wodak & Meyer 2001). A képi ábrázolások elemzése során pedig korábbi saját munkáink mellett (Bernáth & Messing 2013, 2015) külföldi publikációkra hagyatkoztunk (Bleiker et al. 2013, Falk 2010).

3. A tartalomelemzés eredményei

Összesen 407 tudósítás foglalkozott a három esemény valamelyikével: ez napi 28 hírt jelent a „halál furgon”, 15 hírt a menekültmenet és 25 hírt a határzár kapcsán. Az adott időszakban további 1673 tudósítás – vagyis napi száznál több – foglalkozott a menekülthullám más aspektusaival; ebből 942 a magyar és 750 az osztrák médiában jelent meg. Mindez önmagában is elsöprő médiafigyelmet mutat. Míg az osztrák médiában a „halál furgon” kapta a legnagyobb figyelmet, a magyar médiában a röszei összecsapás.⁵

3.1. A „halál furgon”: egyedi tragédia vagy rendszerhiba?

Az elemzés során először azt vizsgáltuk, milyen témák kapcsán tárgyalták a tudósítások az adott eseményt. A két ország médiabemutatásai között a legnagyobb különbség az volt, hogy míg a magyar média egyszeri tragédiaként tálalta a 71 áldozat sokkoló történetét (a nyomozás részleteit mutatta be, valamint politikusok nyilatkozatait tolmácsolta), az osztrák

⁵ A magyar és az osztrák médiatudósítások számosságát érdemes úgy összehasonlítani, hogy a mintából kihagyjuk az Index.hu-t, hiszen ilyen jellegű médium nem volt az osztrák mintában. A nyomtatott és televíziós híreket tekintve a magyar média mintájába 664, az osztrákéba 750 hír került.

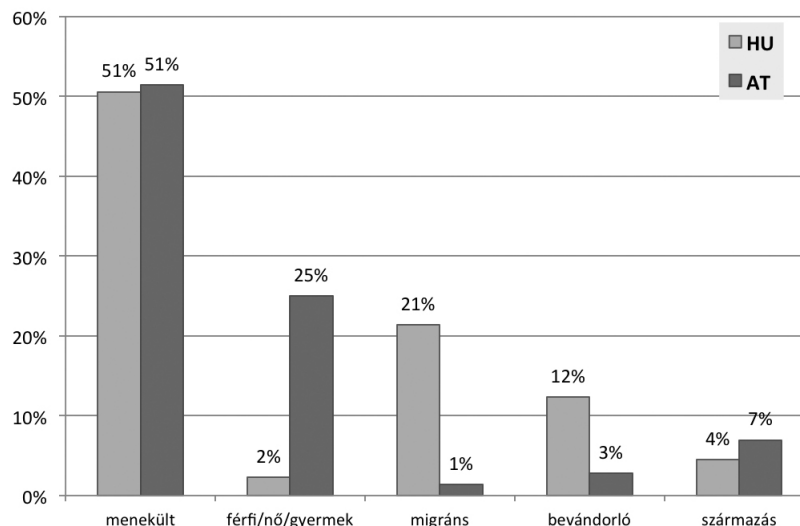
médiában fontos szerepet kapott a tágabb jogi-közpolitikai keret tárgyalása is. Az osztrák média híreinek 15 százaléka feszegette azt, hogy milyen strukturális, jogi és szabályozási okok játszhatnak szerepet abban, hogy a menekülteknek az embercsempészekkel kell együttműködniük, míg a magyarországi tudósítások nagyjából figyelmen kívül hagyták ezt a szempontot. Jól látható különbség volt a menekülők helyzetére való utalásokban is: míg a magyarországi tudósítások összesen két ízben, az osztrák tudósítások 13 százalékban érintették a háborús állapotokat a menekültek hazájában.

Az elemzés másik szempontja az volt, hogy kik szerepelnek a média híreiben, és kik jutnak szóhoz. E tekintetben nemigen volt különbség az osztrák és a magyar tudósítások között. A rendőrségnek mind a jelenlét, mind a megszólalások tekintetében meghatározó szerepe volt mindkét ország tudósításaiban. Talán az egyetlen nagyobb különbség ebben a kérdésben a menekültek megjelenítésében volt: a magyar hírek 35 százalékában, míg az osztrák tudósítások 13 százalékában jelentek meg menekültek, de egyik országban sem jutottak szóhoz, vagyis jellemzően vágóképként jelentek meg. Nagy volt az eltérés a megszólalók által említett felelősség kérdésében. Míg az osztrák tudósítások jelentős része – vezető osztrák politikusok értelmezésének megfelelően – azt firtatta, mekkora szerepe lehetett a menekültek biztonságos utazását akadályozó szabályozásnak a tragédia bekövetkeztében (a tudósítások 53 százaléka), a magyar média alig vetette fel az embercsempészet kapcsán az állam vagy az intézmények felelősségét (tudósításai mindössze 13 százalékában tette ezt).

A menekültek megnevezése kapcsán komoly reprezentációs küzdelem alakult ki a menekültválság során. A magyarban a „menekült” szó szimpátiát és segítséget mozgósító kifejezés, a „migráns” mint idegen szó ugyanakkor könnyebben tölthető fel negatív jelentésekkel. A szóhasználatnak ráadásul jogi konzekvenciái is vannak: míg a menekültügyet Magyarország által is ratifikált nemzetközi egyezmények szabályozzák, a migráció kezelése nagyjából nemzeti hatáskör. Az osztrák és a magyar média tudósításainak fele egyaránt a „menekült” kifejezést használta, a kifejezések másik felében azonban nagy eltérés mutatkozott (lásd az 1. ábrát). Az osztrák média elsősorban az áldozatok embermivoltát hangsúlyozó kifejezéseket használta: „áldozat”-ként, „ember”-ként, „férfi”-ként, „nő”-ként, „gyermek”-ként utalt rájuk. A magyar médiából ez szinte teljesen hiányzott: a „menekült” mellett szinte kizárólag a „migráns” és „bevándorló” fordulatot alkalmazták. A különbség a leginkább a magyar kormány szóhasználatára vezethető vissza, amely a médiába is átszivárgott: a magyar kormányzat szisztematikusan lecserélte a „menekült” kifejezést „migránssra” (következtesen a „migráns” kifejezést használta a háborús válságzónákból érkező és az EU-ban menedékjogért folyamodó emberekre), majd megalkotta annak jelzős változatait a „megélhetési bevándorló”-tól az „illegális határsértő”-ig. E terminológiai váltást ráadásul elterjesztette olyan független intézmények kommunikációjában is, mint a rendőrség vagy az ÁNTSZ. A terminológia beszivárgása a leginkább az adóforintokból működő M1 televízió tudósításaiban volt tetten érhető, amely szinte kizárólag a „migráns” kifejezést használta.

1. ábra

Menekültek megnevezései a „halálfurgon”-ról szóló magyar (HU) és az osztrák (AT) tudósításokban

3.2. A menet

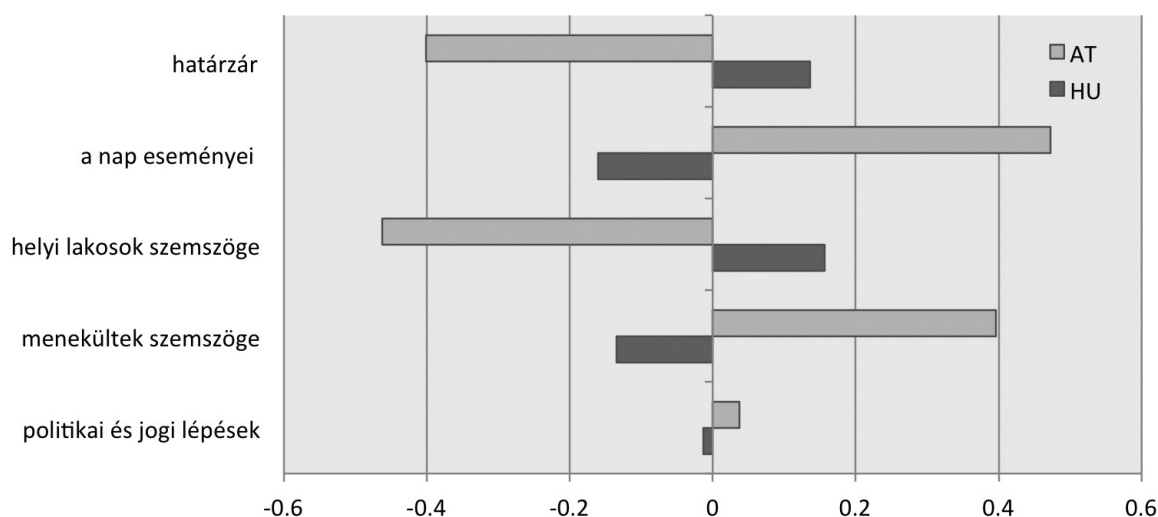
A Keleti pályaudvaron napok óta vesztegelő menekültek többsége – megelégedve, hogy még érvényes jeggyel sem engedték vonatra szállni – szeptember 4-én gyalog indult el az autópályán Ausztria felé. Egyetlen vonat indult el, az azonban nem Sopronba ment, ahogy ki volt rá írva, hanem megállították Bicskénél, az utasokat pedig arra szólították fel, hogy menjenek be a menekülttáborba. A menekültek tiltakozni kezdtek: nem szálltak le a vonatról, és nem fogadtak el ételmezt a magyar hatóságoktól. Ugyanezen a napon Röszkénél több száz ember tört ki a menekülttáborból, és indult Budapest felé. Az osztrák határhoz közeli vámoszabadi tábort szintén elhagyták menekültek, és a határra indultak. Az eseményeket a magyar hatóságok sem tudták az érvényben lévő keretek, szabályok mentén kezelni, és a nagyobb krízis elkerülése érdekében végül buszokat biztosítottak, amelyek az osztrák-magyar határra szállították az ország különböző pontjain gyalogló, illetve tiltakozó menekülteket. A 2015. szeptember 4-ei történések a korábbi magyar menekültpolitika összeomlását jelentették: míg korábban a hatóságok azzal érveltek, hogy a humanitárius segítséghez a menekülteknek kötelező regisztrálniuk és táborba kell vonulniuk, e naptól kezdve a magyar hatóságok szabad – regisztráció nélküli – áthaladást engedtek Ausztria irányába.

A megjelent hírek témáinak főkomponens-elemzése alapján a tudósításokból öt tematikus médiakeret rajzolódott ki (lásd a 2. ábrát):

- az eseményekkel kapcsolatos politikai és jogi akciók, reakciók;
- a menekültek szempontjai (személyes történetek, a menekültek segítése, a menekültekre leselkedő veszélyek);
- a helyiek szempontjai (például közlekedési nehézségek);
- további – meneten kívüli – események Magyarországon;
- a határzár.

2. ábra

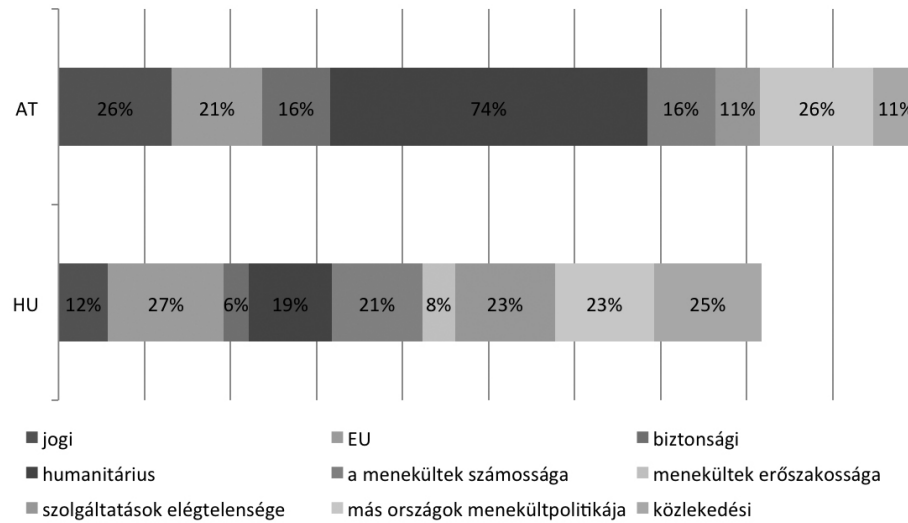
Tematikus keretek a menet kapcsán született tudósításokban (Ausztria, Magyarország)

Az adatok alapján az osztrák tudósítások a nap összes eseményére koncentráltak, és azokat mint egybefüggő eseménysort mutatták be, nagy hangsúlyt helyezve a menekültek szempontjaira (személyes történetek, civil segítők és menekültek együttműködése). Ezzel szemben a magyar tudósítások nagy átlagban a határzárakkal és a jogi körülményekkel, valamint a menet által érintett települések lakóinak tapasztalataival voltak elfoglalva. Az osztrák média túlnyomórészt (a tudósítások 74 százalékában) humanitárius problémaként és a magyar kormányzat menekültpolitikájának kudarcaként tálalta a történéseket (lásd a 3. ábrát). A magyar média tudósításai jobban szórtak: mindössze 19 százalékuk használt humanitárius értelmezést, 27 százalékuk az EU politikája hiányosságainak, 23 százalékuk más országok (Németország és Ausztria) menekültpolitikájának kontextusában, negyedük pedig közlekedésbiztonsági kérdésként kezelte az eseményeket.

3. ábra

A problémák természete az osztrák és a magyar médiában (a tudósítások százalékában)

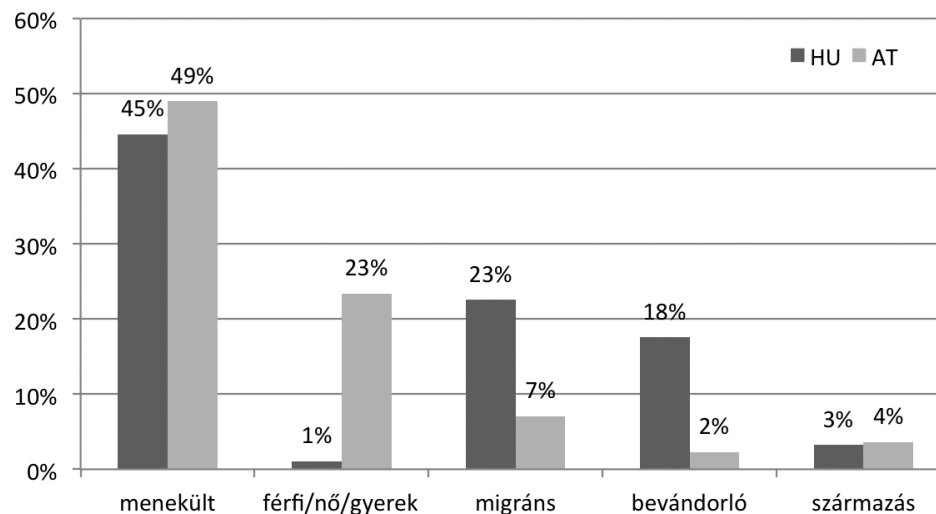

Mindkét ország médiafelületein a kormányzat, a rendőrség/határőrség illetékesei, valamint a menekültek voltak jelen. A menekülteknek ugyanakkor nagyon kevés megszólalási lehetőségük volt: míg a magyar médiatudósítások 27 százalékában és az osztrák hírek felében szólaltak meg a kormányzat illetékesei, menekültek mindössze a hírek 21 és 17 százalékában jutottak szóhoz. Nagy volt a különbség a civil segítők megjelenítésének terén is: míg az osztrák média híreinek harmadában jelentek meg önkéntes segítők és tradicionális segélyszervezetek egyaránt, a magyar hírekből gyakorlatilag hiányoztak a nagy humanitárius szervezetek, viszont a hírek negyedében megjelentek az önkéntes csoportok.

A menekültek megnevezése kapcsán ugyanazok a különbségek, mint amiket a „halál furgon” tudósításaival kapcsolatban láthattunk: a technikai kifejezések kiszorították a magyar médiából a menekültekre vonatkozó humán megjelöléseket (lásd a 4. ábrát).

4. ábra

Menekültek megnevezései a menetről szóló tudósításokban (a tudósítások százalékában)

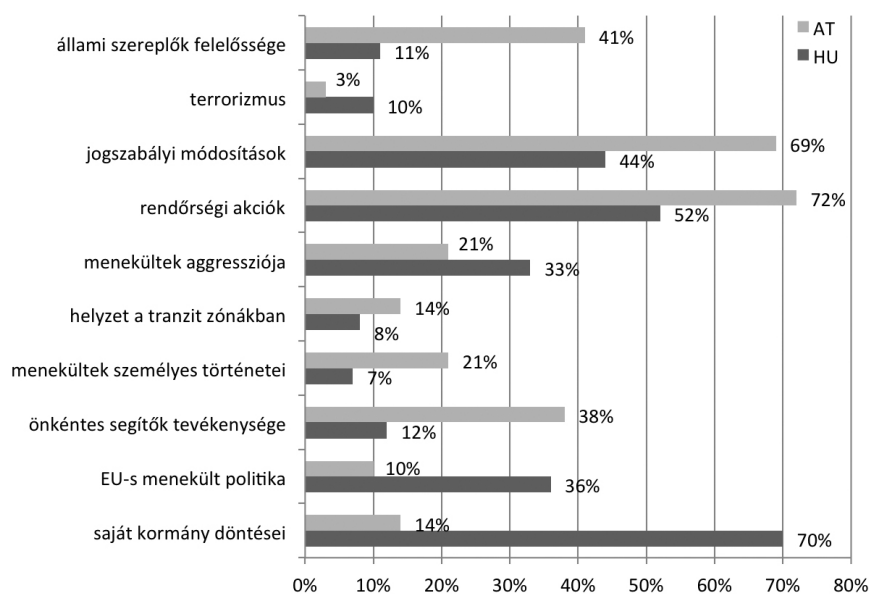

3.3. A határzár

A magyar kormány szeptember 14-éről 15-ére virradó éjszaka lezárta a szerb-magyar határt, és szeptember 15-én egy olyan törvénycsomag – „jogi határzár” – lépett életbe, amely gyakorlatilag ellehetetlenítette a menekültek Magyarországra való belépését. Ennek értelmében a magyar parlament Szerbiát biztonságos országnak nyilvánította, ahová az onnan belépő, de érvényes úti okmány nélkül érkező menekülteket vissza lehet toloncolni. Az illegális határátlépést köztörvényes bűncselekménynek nyilvánította, és büntetését megszigorította – akár nyolc évig terjedő börtönbüntetésre. A Szerbia felől érkező menekültek csapdába kerültek: nem adhattak be kérelmet, mert a pozitív elbírálás esélye az új jogi környezetben gyakorlatilag megszűnt, ugyanakkor más módon – a kerítésen keresztül – Magyarországra lépni pedig bűncselekménnyé vált. A határon rekedt menekültek egy csoportja másnap összecsapott a rendőrökkel. A menekültválság kezdete óta ekkor jelent meg első alkalommal valós agresszió. Ezt korábban inkább csak a kormányzati narratíva sugallta, erőszakos cselekmények azonban még a legelkeserítőbb helyzetekben – például a Bicskére eltérített szerelvény vagy korábban a napokon keresztül a főváros közterein alapvető higiéniai és emberi feltételek nélküli várakozás kapcsán – sem alakultak ki. A helyszínről tudósító újságírók szerint legalább egy helyszínen a hatóságok provokációja volt az összecsapás kiváltó oka.⁶ A menekültek kis csoportjának erőszakos fellépéséről készült felvételek rövid időn belül bejárták a magyar és a nemzetközi médiát. Ezután a legtöbb médium újradefiniálta az értelmezési kereteit, és bár az összecsapásokban egy kis csoport vett részt, csaknem teljesen eltűnt a tudósításokból a csendes, békés, rászoruló menekültcsoport imázsa, a humanitárius keretezést pedig felváltották a biztonságosító magyarázatok.

5. ábra

Fő témák a határzár és a röszkei összecsapás kapcsán (a tudósítások százalékában)

A rendőrség fellépése mindkét ország médiájában központi szerepet kapott, de nagyon eltérő tartalommal: az osztrák média a magyar rendőrség brutalitását, aránytalan fellépését hangsúlyozta, a magyar médiában a rendőrök semleges vagy egyértelműen pozitív szerepet játszottak (lásd az 5. ábrát). Az osztrák médiában egy további motívum, a szögesdrót-határzár volt nagyon hangsúlyos. Számos tudósítás szimbolikusnak értékelte a szögesdrót felépítését, és párhuzamba állította a rendszerváltáskor lebontott vasfüggönnyel, amely Európát kettévágta. Míg az osztrák

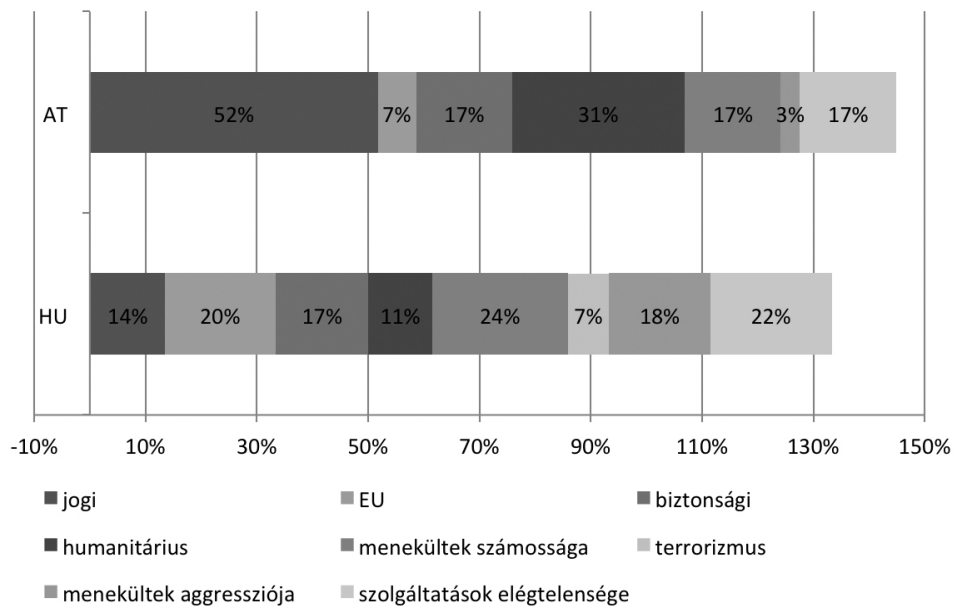
⁶ Lásd a Magyar Helsinki Bizottság közleményét, 2016. július 1., <http://www.helsinki.hu/13-abszurditas-a-roszkei-zavargok-elleni-bunperben/> (5. pont, utolsó letöltés: 2017. II. 12.), illetve erről beszámolt az aznap esti RTL Klub Híradó is.

fősodró média híreinek több mint harmadában beszámolt a menekülteket segítő önkéntesek munkájáról, a magyar médiában ez a szempont – erre az időpontra – már elhalványult.

A tudósításokban elhangzó problémameghatározások plasztikusan mutatják, hogy a határzár és a röszkei összecsapás után miként tűnt el a humanitárius értelmezési keret a médiából (lásd a 6. ábrát). Amíg a menet kapcsán szeptember 5-én a magyar tudósítások 40 százalékában, az osztrákok 89 százalékában érvényesült az események humanitárius problémaként való értelmezése, mindössze tíz nappal később már csak a magyar minta 11 százalékában és az osztrák 31 százalékában.

6. ábra

A problémák természete a határzár és a röszkei összecsapás kapcsán az osztrák és a magyar tudósításokban (a tudósítások százalékában)

Ezt a váltást további jellegzetességek is támogatták. A menekültek személyes történetei radikálisan csökkentek (Magyarország: 7 %, Ausztria: 24 %). Hasonló változás tapasztalható a terminológiában is. Megcsappantak a menekültek emberi mivoltára vonatkozó megnevezések: a magyar médiából szinte eltűntek (1 %), de az osztrák médiatudósításokban is kevesebb lett a korábbi időszakokhoz viszonyítva (20 %). Úgy tűnik, az új szabályozás, amely kriminalizálta a határátlépést, eltérítette a média figyelmét az egyébként jottányit sem csillapodó – ám a határ szerb oldalán ragadó – humanitárius krízisről, és a menekültválságról szóló közbeszédet jogi és biztonságpolitikai keretbe terelte. Ugyanerre a következtetésre jutott egy másik kutatás is, amely az internetes média tartalmát vizsgálta. A szerzők szerint a röszkei összecsapás után „felerősödött a menekülteket bűnözőként, terrorista veszélyként, közegészségügyi kockázatként bemutató kormányzati kommunikáció meghatározó befolyása” (Barta & Tóth 2016: 136).

4. Diszkurzív keretek: a többváltozós elemzés eredményei

Elemzésünk azt mutatja, hogy a média menekültválságról szóló beszámolóit néhány jól meghatározható értelmezési keretbe rendeződtek. A hírekben elhangzott problémamagyarázatokat többváltozós (főkomponens-) módszerrel elemeztük, ennek során 13 változóból 5 problémacsoport rajzolódott ki. Ezek az alábbiak:

A háborús övezetek és következményeik. Az alábbi problémák szerepelnek hangsúlyosan e csoportban: a háborús országokban fennálló állapotok, embercsempészet, humanitárius válság, az EU menekültpolitikája.

Biztonsági kockázat. Itt a következő probléma-meghatározások szerepelnek különös súllyal: biztonsági fenyegetettség, terrorizmus, a menekültek agressziója.

Más országok és az EU menekültpolitikájának kudarca. Ebben a keretben erős súllyal szerepel más országok, valamint az EU menekültpolitikájának bírálata (az osztrák média gyakran a magyar kormány menekültpolitikáját kritizálta, míg a magyar médiában gyakran a német és az osztrák kormányzatok „engedékenységét” tették felelőssé).

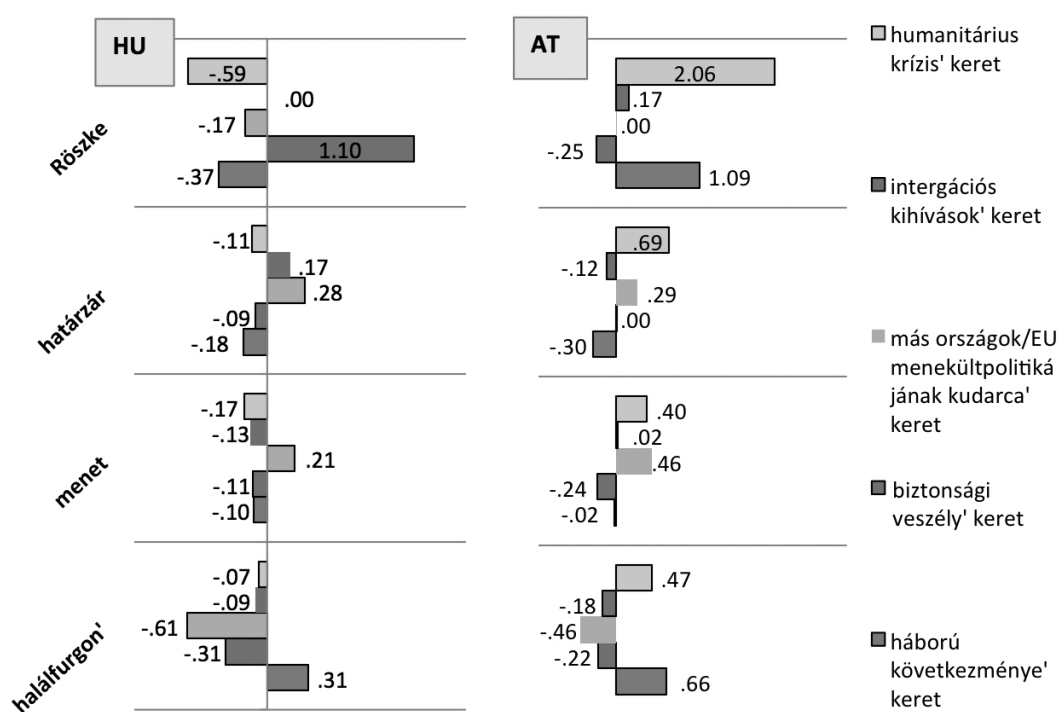
A menekültek integrációjának kihívásai. Ebben az értelmezési keretben nagy súllyal szerepeltek a menekültek munkaerőpiaci és kulturális integrációjának kérdései.

Humanitárius krízis. Az alábbi szempontok szerepelnek hangsúlyosan ebben a csoportban: humanitárius probléma, a menekültek számára elérhető szolgáltatások és segítség hiányossága, jogi probléma (a fennálló menekültrendszerre vagy a szeptember 15-én bevezetett magyar szabályozás alkalmatlanságára utalva).

A 7. ábra azt mutatja, hogy az egyes értelmezési keretek milyen súllyal szerepeltek az osztrák és a magyar médiában a vizsgált eseményekről szóló hírekben.

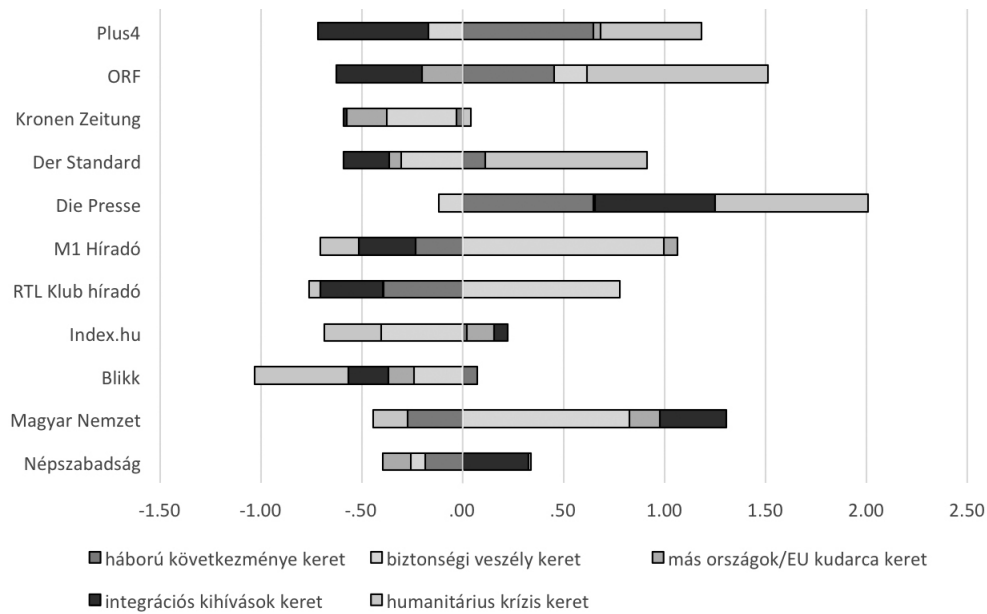
7. ábra

Értelmezési keretek az egyes események kapcsán az osztrák és magyar médiumokban

A legfontosabb megállapítás – amely egybevág más eszközökkel készült elemzéseink eredményeivel is – az, hogy míg az osztrák médiában minden esemény kapcsán a történések humanitárius aspektusa volt a leghangsúlyosabb, a magyar tudósításokból kirajzolódó összkép egyetlen esemény vonatkozásában sem ez volt. Az egyes médiumok közötti különbségeket tekintve (lásd a 8. ábrát) az osztrák médiában a humanitárius keretezés egyöntetű volt (bár a Die Presse erősen hangsúlyozta az integrációs kihívásokat is), a magyar minta nagyon szórta: az M1 és a Magyar Nemzet a biztonsági kockázat, az Index.hu az EU menekültpolitikájának kudarca, a Népszabadság pedig az integrációs kihívások felől láttatta az eseményeket.

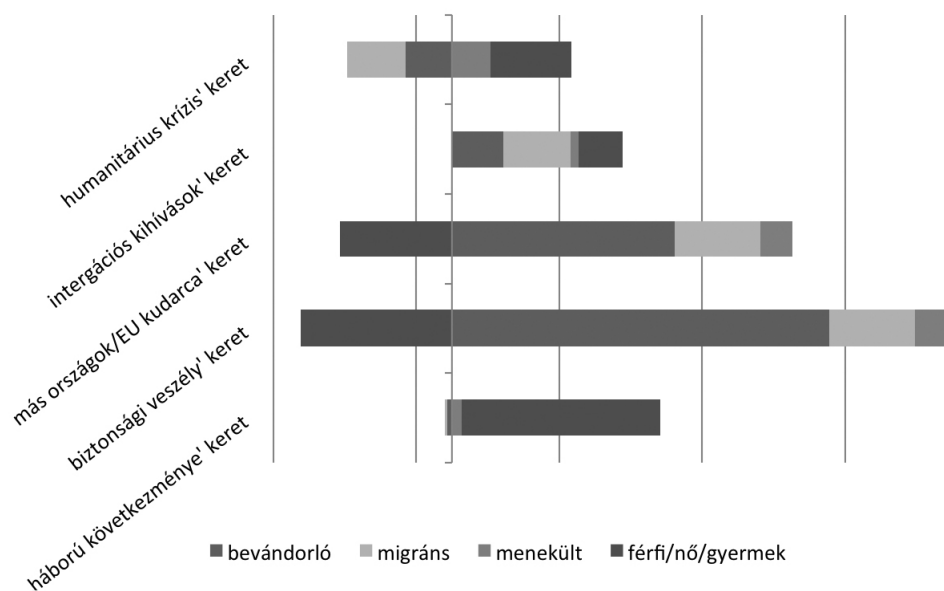
8. ábra
Értelmezési keretek az osztrák és magyar médiumokban

Ugyanakkor amíg az osztrák média viszonylag stabilan humanitárius problémaként, a háború következményeként keretezte a menekültválság híreit, a magyar médiában változás történt ebben a szűk három hétben. A határárat követően az események biztonságpolitikai keretezése kizárólagossá vált, holott korábban ez az értelmezés csak a kormányközeli médiára volt jellemző. A röszkei összecsapás azonban a független médiát is erre a vágányra állította.

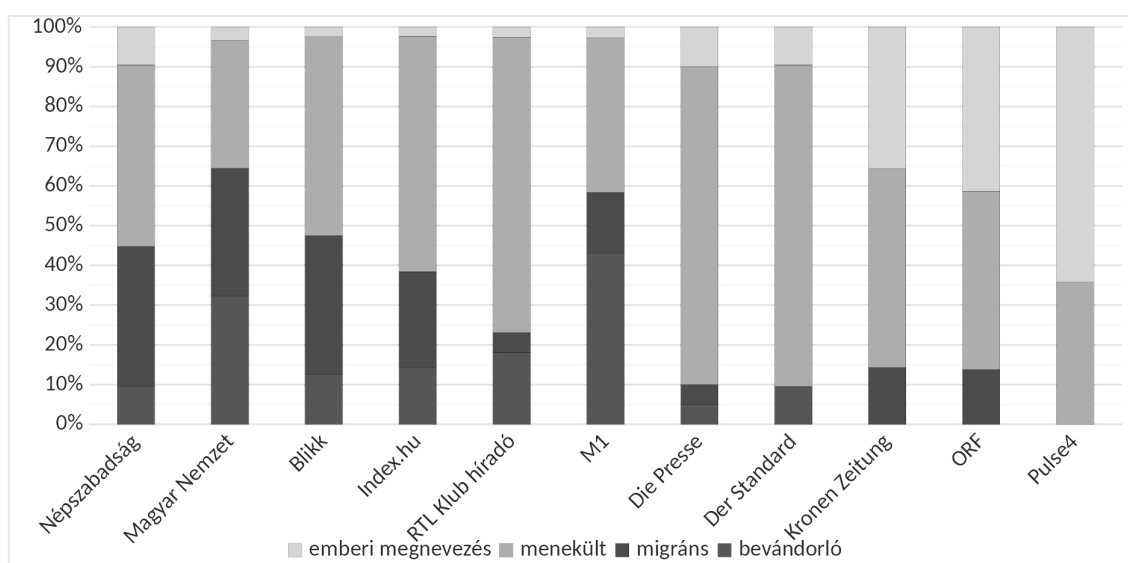
Az egyes keretek jellemzően más és más aktorokat szerepeltettek: például az eseményeket biztonsági veszélyként bemutató hírek jellemzően rendőröket, a kormányzat képviselőit és menekülteket (képeken); míg a humanitárius keretezést alkalmazó tudósítások jellemzően önkéntes segítők, segélyszervezeteket és menekülteket ellátó hivatalos személyeket. Ezek eltérő kifejezéseket is használtak a menekültekre.

9. ábra
A menekültek megnevezése az egyes értelmezési keretekben

A keretezés jellege a kifejezések használatában is plasztikusan megmutatkozik: míg a válsággal kapcsolatos eseményeket humanitárius problémaként értelmező hírek elsősorban „menekült”-ként említették az érintetteket, és emberi mivoltukra utaló kifejezéseket használtak, a történéseket biztonsági veszélyként értelmező híradások jellemzően „bevándorló”-ként vagy „migráns”-ként utaltak rájuk. Azok a hírek, amelyek a háború következményeként keretezték a menekültválságot, szinte kizárólag „ember-”, „férfi/nő/gyermekáldozat”-okról írtak (lásd a 9. ábrát). Igen plasztikusak ez ügyben az egyes médiumok közötti eltérések (lásd a 10. ábrát):

10. ábra
A menekültek megnevezése az egyes médiumokban

A magyar médiumok közötti különbséget a leginkább talán az mutatja, hogy az M1 és a Magyar Nemzet előnyben részesítette a (negatív jelzőkkel – például megélhetési, illegális stb. – kiegészített) „bevándorló” és a „migráns” megnevezéseket, míg a Népszabadság, az Index.hu és az RTL Klub Híradója inkább a „menekült” szót használta híreiben. Az osztrák médiában ugyanakkor inkább a „menekült”, illetve az emberi sajátosságaikra („ember”, „férfi”, „gyerek”, „üldözött”) vonatkozó kifejezések versengtek egymással. A nyomtatott sajtó és azon belül is a politikai napisajtó elsősorban a „menekült” kifejezést használta, míg a televíziók, különösen a Puls 4 a menekültek emberi mivoltát kiemelő kifejezéseket használt. Ugyanakkor a „bevándorló” és a „migráns” kifejezés szinte teljesen hiányzott az osztrák média szótárából.

5. Képek

A menekültekkel kapcsolatos hírek képi sajátosságait a televíziós tudósítások kapcsán is elemeztük. A két főbb interpretációs – humanitárius és biztonságosító – keretezés jól körülhatárolható képi jellegzetességeit azonosítottuk. A szakirodalom kiemeli, hogy a biztonságosító keretezés vizuálisan a menekültek tömeges ábrázolásában, az egyénnel történő azonosulás lehetőségének megfosztásában testesül meg (Bleiker et al. 2013). Ugyanakkor a menekültügyet humanitárius válságként keretező hírek sajátossága, hogy azok a menekültek emberi és sérülékeny mivoltát hangsúlyozzák, például úgy, hogy képeik személyeket, arcokat, érzelmeket mutatnak; az ilyen hírekben sokkal több gyermeket, asszonyt, családot láthatunk. Ez jellemezte az osztrák televíziós tudósításokat és az RTL Klub híreit is: nők, gyerekek, érzelmeket tükröző közelképek, amelyek lehetővé teszik az érzelmi azonosulást (lásd az 1. képet).

1. kép
Osztrák és magyar televíziós tudósítások

A menekültügyet biztonsági veszélyként keretező hírekben ezzel szemben domináltak a menekülteket nagyobb távolságból, nagy tömegben ábrázoló képek, amelyek csökkentik a néző számára az azonosulás és az együttérzés lehetőségét, és erősítik a *megállíthatatlan, arctalan, már csak számossága okán is veszélyt jelentő tömeg* narratíváját. Az M1 híradásaiban ezeken túl gyakoriak a sötét vagy alkonyati felvételek, amelyek tovább erősíthetik a nézőkben félelemérzetet.

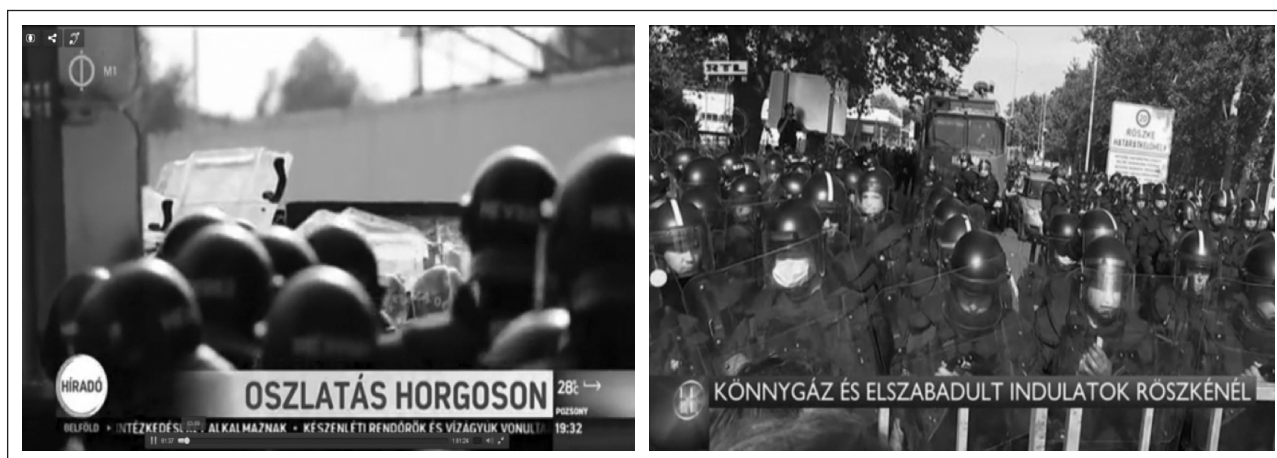
2. kép
Az M1 tudósításai

Az M1-nek a menet kapcsán készült híradása elsősorban hátulról mutatta a menekülteket; azon a néhány vágóképen, amely előlről készült, kiabáló, tiltakozó férfiak képei láthatók. Ezzel szemben a többi televízióadás a tömeg élén vonuló, gyerekeket cipelő férfiakat, illetve a menet elején vonuló mozgássérült férfit mutatta (lásd a 2. képet). A bicskei tudósítások vizuális világa kapcsán is élesen elvált a magyar kormányzat biztonságosító narratíváját erősítő M1 és a többi televízió. Az adófizetői pénzekből fenntartott magyar M1 televízió elsősorban távoli felvételeken mutatott a vasúti szerelvény és a kerítés közé beszorult menekülteket és tiltakozó, kiabáló embereket. Ezzel szemben a többi televízió igyekezett olyan közeli képeket közvetíteni, amelyek a menekültek szenvedését mutatták: víz és élelem után nyúló vagy a vasúti kocsi ablakán keresztül segítségért kiabáló gyerekeket, érzelmeiket sugárzó arcokat. Az RTL Klub még a vasúti kocsi belsejében készített képeket is közzétett a borzalmas tömegről, a kimerültségről és a tűrőképességük határán lévő, kitikkadt gyerekekről. A biztonságosító keretezés egy további meghatározó képi illusztrációja a bilincsből, földre ültetve, falhoz állítva, rendőrök által körbevéve mutatott menekültek látványa. Ez azt sugallja, hogy a menekültek bűnözők, és nagyon gyakori volt az M1 híreiben, miközben más híradók kerültek az ilyen bemutatásokat. Az ábrázolási stratégiák különbségei és a narratívák eltérései a röszkei összecsapásra bontakoztak ki a maguk teljességében: bár az erőszakos, dobálózó, a kerítést rugdosó férfiak képeit minden televízió bemutatta, a rendőrség képi megjelenítése merőben különbözött az M1 és a többi televízió híreiben. Az M1 hátulról és közlől, teljes menetfelszerelésben mutatta a rendőröket, azt a képzetet sugallva, hogy azok minket (a nézőket) védenek az erőszakos tömegtől, miközben teljesen elfedték a rendőri erőszakot. Az osztrák televíziók távolról jelenítették meg a rendőrök tömegét. Ez összhangban volt az osztrák média tudósításaival, amely a magyar rendőri erőszakot is hangsúlyozta. Az RTL Klub közlől, de szemből mutatta a magyar határt védő rendőröket (lásd a 3. képet).

3. kép

Az M1 és az RTL Klub rendőrökről készült képei a röszkei határon

A röszkei zavargásokban a menekültek kis része vett részt. Ezt az M1 kivételével minden híradó megmutatta. Az osztrák televíziókban (lásd a 4. képet) bőséggel közvetítettek közeli képeket a kerítésnél várakozó, kiábrándult, kimerült gyerekekről és családokról, míg az M1 tudósításából ez teljesen hiányzott.

4. kép
Osztrák televíziós tudósítások

6. Reprezentációs stratégiák

Bár nem elemeztük önállóan az eseményekkel kapcsolatos politikai diskurzusokat, a médiaszövegek elemzése több olyan elemet talált, amely politikai kommunikációs stratégiákra vezethető vissza. Ezek leírása fontos ahhoz, hogy érzékelhessük, milyen utakon és módon szivárgott be a magyar kormány menekültellenes propagandája még a kormányzattól független média tudósításaiba is. Bár az elemzés a magyar és az osztrák médiáról szólt, így kézenfekvő lenne mindkét ország kormányzati jelentésképzését vizsgálni, a kiválasztott eseménysorok kapcsán (a halálfgugont kivéve, amely meglehetősen szűk reprezentációs repertoár használatát tette lehetővé) a képek és a jelentések túlnyomó többsége Magyarországon született. Magyarországi helyszíneken ment végbe a menet, a bicskei megtévesztés és a röszkei zavargás, és az osztrák és a magyar média tudósításai, vágóképei túlnyomórészt ezeken a helyszíneken készültek. Ezért – ha egy következetesen végigvitt elemzéssel nem is szolgálhatott a kutatás – további kutatások megalapozásaként és az értelmezést segítő kontextusként mégis érdemes felsorolni néhány eljárást.

Korábbi kutatásunkban, amely a magyar kormány menekültellenes kampányának kezdetét követő két hónapban – 2015 januárjában és februárjában – készült, és a politikai diskurzus vizsgálatára is kiterjedt, igyekeztünk feltárni e kormányzati stratégiát. Ennek fő elemei az alábbiak voltak: a szóhasználat lecserélése („menekült”-ről „migráns”-ra, majd „illegális bevándorló”-ra, „megélhetési migráns”-ra vagy „illegális határsértő”-re) a független (intézményi, rendőrségi, tudományos) diskurzusok elfoglalása vagy eltérítése, valamint – legfőképpen – a menekültek biztonsági veszélyként történő értelmezése (Bernáth & Messing 2015). Ezúttal a mintában olvasható fordulatokat elemezve próbáltuk e stratégia újabb elemeit feltárni, majd megmutatni azt, hogy ezek miként váltak a tudósítások narratív és képi elemeivé.

A menekülthullám alatt a kormány kiemelt kommunikációs stratégiája a biztonsági kockázat hangsúlyozása volt (Szalai & Göbl 2016, Haraszi 2015). Ez az interpretatív stratégia korántsem a magyar kormányzat újjátása, hanem régóta erős és jól dokumentált jelenség például a migráció kapcsán más országok – elsősorban jobboldali és radikális – politikai kommunikációjában (lásd például Castles 2004, Bigo 2006, Jackson & Parkes 2008, Lahav & Courtemanche 2012). Ez az interpretációs keret meghatározó volt a magyar kormány kommunikációjában és ezáltal a magyar médiatudósítások tartalmában, miközben az osztrák politikai kommunikációt és médiaszövegeket a humanitárius keretezés dominálta.

A következő fejezetekben megmutatjuk, hogy a kormányzat biztonságosító narratívájának milyen meghatározó elemeit azonosítottuk a magyar médiában.

6.1. A veszélyek és a kockázat hangsúlyozása

A menekültek veszélyként való beállítása hol kulturális, hol egészségügyi, hol pedig egyfajta háborús veszélyként (agresszív, az országot megtámadó tömegek) történt. A furgonban megfulladt áldozatok felfedezésének napján a magyar kabinetminiszter sajtótájékoztatót tartott, ahol egyebek mellett arról beszélt, hogy az érkezők nem akarnak regisztrálni, ujjlenyomatot adni, szűrővizsgálatokra menni, és bár „akkut járványveszély nincsen, de olyan betegségek tűntek fel Magyarország területén, amelyek évtizedek óta vagy soha nem voltak tapasztalhatóak Magyarországon mindennapjaiban”.⁷ Az állandó kép- és jelentés-előállításra jó példa, hogy maszkba és védőkesztyűbe öltöztettek minden rendőrt és határőrt, aki érintkezett a menekültekkel. Ez utóbbi régóta és széles körben használt eszköz (Falk 2010), amely a tudósításokban akár önkéntelenül is érvényesül: a maszkos, kesztyűs rendőrök képe azt sugallja, hogy a menekültek járványveszélyt hoznak magukkal.

Máskor a veszély konkrét cselekedet kapcsán jelenik meg. A röszkei összecsapás kapcsán a menekültek erőszakosságát mitizálta a kormánypropaganda: Magyarország és az azt védők testét érte támadás. A kormányzóvivő szerint „a rendőrök saját testükkel védik az országot”, vagy – ahogy a miniszterelnök fogalmazott – „fegyveres támadás érte Magyarországot”, de „a rendőrök megvédték magukat és megvédték az államhatárt, úgy, hogy közben az emberiség szabályait is figyelembe vettük”.⁸ Ebben a narratívában egybefonódik Magyarország teste a magyar határt védő rendőrökével. A kormányzati kommunikáció terrorizmust emlegetett annak kapcsán, hogy az egyik főszervezőnek tekintett személyről így nyilatkozott: „Aki a magyar határt megtámadja, terrorcselekményt követ el. Akkor is, ha megafonnal szervezi a támadást.”⁹ Ezzel a terrorizmus témája is megérkezett a diskurzusba. Mindezt képi elemekkel is hangsúlyozta az M1, amely bőségesen használt agresszív, dobálózó, arcukat kendővel eltakaró menekülteket ábrázoló képeket, a rendőröket pedig hátulról, mintegy a nézőt védő bástyaként mutatta (lásd az 5. képet).

5. kép
Az M1 tudósításai

7 M1 esti Híradó 2015. augusztus 27.

8 Lásd kormány.hu: A miniszterelnök a Magyar Rádióban, *kormany.hu*, 2015. szeptember 18., <http://www.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedekek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-a-kossuth-radio-180-perc-cimu-musoraban20150918> (utolsó letöltés: 2017. II. 12.).

9 Lásd Blikk.hu: Terrorcselekményt követ el, aki a határt megtámadja, *Blikk.hu*, 2015. szeptember 18., <http://www.blikk.hu/aktualis/terrorcselekményt-követ-el-aki-a-hatart-megtamadjja/he7pprg> (utolsó letöltés: 2017. II. 12.).

6.2. Játék a számokkal

Az elvont veszélyek hordozóit konkrétá tenni egyebek közt a menekültek megállíthatatlan áradatként való bemutatásával lehet. A menekültválság kapcsán a reprezentációs és értelmezési küzdelem folyamatosan zajlott a mennyiségek és a mennyiségjelzők, valamint a képek szintjén. A kormánypárti politikusok kezdettől feltartóztatatlan folyamként, afféle fenyegető természeti katasztrófaaként mutatták be az érkező menekülteket, retorikájukban rendre felbukkantak a „népvándorlási áradat”, a „bevándorlási áradat” kifejezések. Korábbi tanulmányunkban részletesen elemeztük egyes menekültekkel kapcsolatos számadatok manipulatív kormányzati használatát (Bernáth & Messing 2015). A médiumok egy része, például a Magyar Nemzet és a Blikk ezt a narratívát erősítette bizonyos címadásokkal. Az előbbi „menekültáradat”-ról, az utóbbi „népvándorlás”-ról, illetve „menekültözön”-ről írt. Az M1 híradója aznap, amikor Ausztria felé gyalog indultak el a menekültek, jól példázza, miként kapcsolódik össze a migránsáradat-keret és a kormányzati biztonságosítás-stratégia. Az előbbire jó példát szolgáltatnak a stúdióban ülő műsorvezető kiszólásai: *„és még mennyien jönnek vagy jönnek dél felől”,* vagy a felkonferálások: *„elfogadta a törvénymódosításokat a parlament, a kormánypártok azt várják, hogy ezzel meg lehet fékezni az illegális bevándorlók áradatát”.* A híreket olyan képi elemek is alátámasztották, amelyek a menekültek arctalan, de hatalmasnak mutatott tömegeivel illusztrálták a tudósítást (a 6. kép kép felülről lett felvéve, utalva a tömeg óriási méretére).

6. kép

Az M1 tudósítása

6.3. Stilisztikai manipuláció: csillapítás/fokozás

A nyelv fontos eszköze a hírek keretezésének. A kormányzati kommunikáció által használt fogalmakra már korábban utaltunk, voltak azonban további olyan elemei is a nyelvhasználatnak, amelyek a biztonságosító keretezést támogatták. Az egyik ilyen az volt, hogy bizonyos események kapcsán csillapító, mások kapcsán fokozó nyelvi kifejezéseket használtak a kommunikációban. A csillapítás egyik, a kutatásunkban szereplő esete, ahogyan a miniszterelnök – ellentmondásban a kormányzati plakátkampányban alkalmazott tegező nyelvvel – már-már joviális udvariassággal beszélt a regisztrációs pontokról: arról, hogy a menekültek „el kell fáradni ezekre a pontokra, ahol ügyintéző ablakok lesznek, és ott beadhatja a papírját, elmondhatja, hogy mit szeretne”. A kerítést műszaki szakzsargonnal szelídítették meg, „ideiglenes biztonsági határzárnak” nevezve azt. A kerítésnek a mintában megszólaltatott külföldi politikus kritikusa a másik irányból éltek az érzelmi manipuláció nyelvi eszközével. Az Index beszámolója szerint egyikük Auschwitzot idézte fel a kerítés kapcsán, egy másik beszámolóban pedig elhangzott, hogy még az „állatoknak sem

csinálnánk” illet.¹⁰ A nyelvi manipuláció eszközei közé tartozik az a – különösen az M1 által használt – eljárás, hogy a rendőrség kapcsán rendre passzív, ágens nélküli szerkezeteket használtak („tömegosztatás Horgoson” – főcím, szeptember 17.), míg a menekültek akciói kapcsán aktív igékkel, az elkövetőket hangsúlyozva tették ezt („mindennel dobálóztak, ami a kezük ügyébe akadt”). Ezek a nyelvi eljárások nagyon hasonlóak azokhoz, amelyeket Tony Trew (1979) mutatott be a brit média Hararében (Zimbabwe) zajlott 1970-es zavargásról szóló tudósításaiban. Elemzésében kimutatta, hogyan konstruálja és reprodukálja nyelvében is a faji alá-fölérendeltségi hatalmi viszonyokat a brit média, egyebek között a passzív és az aktív szerkezetek használatával.

6.4. A humanitárius keret lebontásának stratégiai

A menekülthullámot biztonsági veszélyként beállító propaganda ellenpontja a humanitárius narratíva volt, amelyet a menekültek segítésére létrejött, alulról szerveződő önkéntes csoportok tevékenységének bemutatása testesített meg a leginkább. Az ilyen hírek a kormányzati menekültellenes kampányt ellenpontozták; e szerveződések tevékenysége gyökeresen eltért a biztonságosító keretektől (Balzacq 2011). Többféle olyan kormányzati stratégiát is azonosítottunk a médiaelemzés során, amelynek célja az önkéntes segítség elbátellizálása vagy hiteltelenítése lehetett. Egy kormánytag a röszkei összecsapás után például így fogalmazott az önkéntes segítőkről: „Bizarr és megdöbbentő dolog őket [mármint a menekülteket] támogatni.”¹¹ A kormány igyekezett azt sugallni, hogy az önkéntes segítők tájékozatlanok – „Valaki idejön egy totálisan más világból és kultúrából, és aztán kap ötfajta különböző információt” – vagy egyenesen bűnözői érdekek mozgatják tevékenységüket: „Embercsempészek és egyéb ellenérdekeltek gyakran félretájékoztatják a migránsokat.” Ezért azt kéri, „aki valóban segíteni akar a menekülteken, az a [nagy, a kormányzattal jó viszonyt ápoló] segélyszervezeteken keresztül segítsen.”¹² Ezek a nyilatkozatok minden bizonnyal azt a célt szolgálták, hogy hiteltelenné tegyék a kormányzat biztonságosító diskurzusának ellenpontjaként a médiatudósításokban is egyre gyakrabban megjelenő, alulról szerveződő civil csoportokat.

6.5. Elzárt képek

A kormányzat mint a menekültpolitikát leginkább meghatározó szereplő Magyarországon a médiatudósításokban bemutatható képek szintjén is tudatos stratégiát követett. Akadályozott vagy meggátolt bizonyos képekhez való hozzáférést. Nem engedte be a fotósokat, az újságírókat a menekülttáborokba, így nem engedte a médiát tudósítani azokról az állapotokról, amelyek a menekültek elmondása szerint embertelenek voltak, mert hiányoztak az elemi higiéniai körülmények, és amelyek az egyik legfőbb hivatkozási alapot jelentették a menekültek továbbengedését követelő hazai és nemzetközi aktoroknak. Eközben a saját narratíváját alátámasztó képeket konstruált, például azáltal, hogy – mint már említettük – kötelezően előírta a kesztyű és egészségügyi maszk használatát a rendőrök számára.

Korábbi elemzésünkben (Bernáth & Messing 2015) amellel érveltünk: a magyarországi helyzetre az a legjellemzőbb, hogy a kormányzati propaganda az elvileg politikamentes eljárási elvek alapján működő intézmények kommunikációját is einstandolni tudta. Ennek jó példája a Magyar Államvasutak eljárása a bicskei vasútállomáson szeptember 4-én kialakult patthelyzetben. Itt a megtevesztett menekültek, akik azt hitték, hogy a vonat az osztrák határra viszi őket, órákon át nem hagyták el a szerelvényt és a peront, miután a vonat megállt, és kiderült, hogy a bicskei menekülttáborhoz érkeztek. Az információk szűrésének kísérlete és az állami vasúttársaság ebben való közreműködése is csak a független médiában volt téma. Bicskén egy tehervonatot húztak a szerelvényről tiltakozó menekültek és a peronon álló újságírók

10 Lásd Index.hu: Keményen nekiment a francia külügyminiszter a magyar kerítésnek, *Index.hu*, 2015. augusztus 30., http://index.hu/kulfold/2015/08/30/kemenyen_nekiment_a_francia_kulugyminiszter_a_magyar_keritesnek/ (utolsó letöltés: 2017. II. 12.).

11 A külügyminiszter sajtótájékoztatója, 2015. szeptember 17.

12 kormány.hu: Az emberi erőforrások miniszterének sajtótájékoztatója, *kormany.hu*, 2015. szeptember 4., <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/aki-segiteni-akar-a-segelyszervezeteken-keresztul-segitsen> (utolsó letöltés: 2017. II. 12.).

köze – ezzel zárva el a menekülteket az újságíróktól, hogy ne terjedhessenek a kerítés mögé préselődött, kimerült és kitikkadt menekültek képei a magyar és a nemzetközi sajtóban (lásd a 7. képet).

7. kép

A Magyar Államvasutak, a rendőrség és a tájékoztatáspolitikai: Bicske

7. Következtetések

Elemzésünk azt mutatta, hogy a politikai és közéleti diskurzusokat követve két – biztonságosító és humanitárius – keret feszült egymásnak a médiában a menekültek és a velük kapcsolatos események bemutatása során. Ezeknek jól körülhatárolható nyelvi és képi eszköztáruk van. A *humanitárius keretezés* sajátja, hogy olyan bemutatások dominálják a médiatudósítást, amelyek 1) gyakran használnak személyes történeteket, 2) a személyekre, azok szükségleteire koncentrálnak, 3) gyakran hivatkoznak morális érvekre, 4) lehetőséget adnak az érzelmi azonosulásra, valamint 5) vizuális elemeik is az egyénekre és a sérülékenységre fókuszálnak, és 6) elsősorban a „menekült” és a személyekre vonatkozó megnevezéseket alkalmazzák. A *biztonságosító értelmezés* ezzel szemben a menekülteket veszélyként – bűnüggyekkel, fertőzésekkel vagy egyéb biztonsági kérdésekkel kapcsolatos veszélyként – ábrázolja. Mindezt narratív és képi elemeiben is alátámasztja, például azáltal, hogy technikai vagy negatív konnotációjú megnevezéseket használ, vizualitásában pedig a távolság, az idegenség és a veszély érzetét erősíti fel (Szalai & Göbl 2016, Jackson & Parkes 2008).

Míg az osztrák média tudósításaiban, az ottani politikai és közéleti narratívát követve dominánsan a humanitárius diskurzus jelent meg, a magyar média nagyon szórt volt – legalábbis a vizsgált időszakban. A magyar kormányzati narratíva egyértelműen biztonsági veszélyként jelenítette meg a menekültügyet, és tette ezt már jóval azelőtt, hogy menekültek nagyobb számban jelentek volna hazánkban (Bernáth & Messing 2015). Mivel a magyar médiában a kormányzati és a politikai nyilatkozatok hangsúlyosabban voltak jelen, mint az osztrákban, a biztonságosító diskurzus is meghatározó volt – annak ellenére, hogy számos média hír teret adott azoknak a szereplőknek is, akik humanitárius problémának látták és láttatták az eseményeket. Az osztrák médiában erőteljesen merültek fel az állami felelősség kérdései, különösen a furgonban megfulladt menekültek tragédiája kapcsán. Magyarországon még a kormánykritikus médiumok is kevésbé tárgyalták ezt a szempontot. Ugyanakkor az osztrák média elég homogén volt, a magyar médiumok között azonban jelentős különbségeket találtunk e két narratíva súlyában: elsősorban a kormányhoz közeli M1 televízió és a tőle független médiumok (RTL Klub, Index.hu, Népszabadság) között, amelyek a menekültválság egyéb aspektusait is igyekeztek bemutatni. A televízióhíradók kvalitatív elemzése azt mutatta, hogy a nagy különbség nem is a két ország médiumai, hanem a magyar M1 és a másik három televízió között volt. Az M1 az összes eseményt a kormány biztonságosító stratégiáját követve közvetítette, riportjaiban – még a „halál furgon” kapcsán is – inkább arról beszélt, hogy az országra nézve milyen veszélyt jelentenek a menekültek.

Elemzésünk kimutatta, miként érvényesült a magyar kormány menekültellenes kampánya még a kormánykritikus médiumokban is, akár azzal, hogy gyakran idéztek kommentár nélkül kormányzati illetékeseket. Azt is megmutatta, hogy a kizárólag Magyarországon érvényes dehumanizáló terminológia („illegális bevándorlók”, „illegális határsértők”, „megélhetési bevándorlók”) miként halványította el a menekültek emberi mivoltát a megnevezésekben. A képelemzés kimutatta, hogy ugyanazon események humanitárius vagy biztonságosító leírása miként járt együtt egy sajátos képi nyelvvel a távolság, az arcok és a személyek megjelenítése vagy éppen kriminalizálásuk képi eszközei terén.

Ha egy kampány kezdeményezője az állam maga, a beszéden túl számos további eszköz is a rendelkezésére áll a diskurzus formálására. Képek, témák, jelentések tömegét nyomhatja el a nyilvánosságban, akár azzal, hogy nem enged fotósokat a helyszínekre. A törvények módosításával pillanatok alatt bűnözőkké tud tenni elkeseredett és kiszolgáltatott menekülteket. Maszkok és kesztyűk kötelező használatának elrendelésével olyan képeket tud előállítani, amelyek a fertőzésveszéllyel asszociálják őket.

A TÁRKI kutatása szerint Magyarországon minden korábbinál magasabb szintre emelkedett az idegenellenesség mértéke (TÁRKI 2015). Ám a jelen kutatás azt is felszínre hozta, hogy egyetlen diskurzus sem monopolizálható teljesen. Új szereplők – mint az alulról szerveződő segítő mozgalmak és egyes civilszervezetek és a történeket végig közelről követő újságírók – mutatták meg, hogy még egy ilyen mértékű kampány közepette is van tere a független cselekvésnek.

Irodalom

Balzacq, Thierry (2005): The three faces of securitization: Political agency, audience and context. *European Journal of International Relations*, vol. 11, no. 2, pp. 171–201. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1354066105052960> (utolsó letöltés: 2017. I. 8.).

Balzacq, Thierry (2011): A theory of securitization: origins, core assumptions, and variants. In: Thierry Balzacq (ed.): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. New York: Routledge.

Barta, Judit & Fruzsina M. Tóth (2016): Online media coverage of Humanitarian Organizations and Grassroots Groups During the Migration Crisis in Hungary. In: Anikó Bernát & Bori Simonovits (eds.): *The social aspects of the 2015 migration crisis in Hungary*. Budapest: TÁRKI Social Research Institute.

Bernáth Gábor & Messing Vera (2015): Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kommunikáció és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, 16. évf., 4. sz., 7–17. o.

Bernáth, Gábor & Vera Messing (2013): *Pushed to the edge. Research report on the representation of Roma communities in the Hungarian mainstream media 2011*. Budapest: CEU CPS Working Paper Series.

Bleiker, Roland & David Campbell & Emma Hutchison & Xzarina Nicholson (2013): The visual dehumanisation of refugees. *Australian Journal of Political Science*, vol. 48, no. 4, pp. 398–416.

Bigo, Didier (2006): *Migration and Security Issues*. https://www.academia.edu/3102809/Migration_and_security (utolsó letöltés: 2017. I. 11.).

Buzan, Barry (1997): Rethinking security after the Cold War. *Cooperation and conflict*, vol. 32, no. 1, pp. 5–28.

Castles, Stephen (2004): The Factors That Make and Unmake Migration Policies. *The International Migration Review*, vol. 38, no. 3, pp. 852–884.

Falk, Francesca (2010): Invasion, Infection, Invisibility: An Iconology of Illegalised Immigration. In: Christine Bischoff & Francesca Falk & Sylvia Kafehsy (eds.) *Images of Illegalised Immigration – Towards a Critical Iconology of Politics*. Bielefeld: transcript, pp 83–100.

Haraszi, Miklós (2015): Behind Viktor Orban’s War on Refugees in Hungary. *New Perspectives Quarterly*, vol. 32, no. 4, pp. 37–40.

Holzschneider, Anna (2005): Power of Discourse and Power in Discourse. An Investigation of Transformation and Exclusion in the Global Discourse of Childhood. *PhD Thesis*, Berlin: Free University of Berlin.

Huysmans, Jeff (2000): The European Union and the securitization of migration. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, vol. 38, no. 5, pp. 751–777.

- Jackson, Pamela Irving & Parkes, Roderick (2008): The Securitization of Immigration Policy, Shifts in National Immigrant Integration Models and the Incarceration of Immigrants in Germany, France and Britain 1970–2003. *Humboldt Journal of Social Relations*, vol. 31, no. 1–2, pp. 39–82.
- Janky, Béla (2017) *Labeling Asylum-seekers: the power of words or the power of the world over words?* MTA TK Working Paper.
- Juhász, Attila, Bulcsú Hunyadi & Edit Zgut (2015): *Focus on Hungary: Refugees, Asylum and Migration*. Budapest: Heinrich Böll Stiftung, https://www.boell.de/sites/default/files/2015-focus-on-hungary_refugees_asylum_migration.pdf (utolsó letöltés: 2017. I. 11.).
- Karyotis, Georgios (2012): Securitization of migration in Greece: process, motives, and implications. *International Political Sociology*, vol. 6, no. 4, pp. 390–408.
- Lahav, Gallya & Marie Courtemanche (2012): The Ideological Effects of Framing Threat on Immigration and Civil Liberties. *Political Behavior*, vol. 34, no. 3, pp. 477–505.
- Magyar Helsinki Bizottság (2014): *Pánik a sötétben. Migránsok a magyar médiában*. Budapest: MHB. <http://www.helsinki.hu/panik-a-sotetben-migransok-a-magyar-mediaban/> (utolsó letöltés: 2017. I. 11.).
- Moscovici, Serge (1984): The phenomenon of social representations. In: R. M. Farr & S. Moscovici (eds.): *Social Representations*. Cambridge University Press.
- Schmidthäussler, Natalie & Arne Niemann (2012): *The Logic of EU Policy-Making on (Irregular) Migration: Securitisation or Risk? Conference paper*, <http://uaces.org/documents/papers/1201/niemann.pdf> (utolsó letöltés: 2017. 01. 11.).
- Simonovits, Bori & Anikó Bernát eds. (2016): *The social aspects of the 2015 migration crisis in Hungary*. Budapest: TÁRKI Social Research Institute.
- Szalai, András & Göbl Gabriella (2015): *Securating Migration in Contemporary Hungary. CEU Working paper*, <https://cens.ceu.edu/sites/cens.ceu.edu/files/attachment/event/573/szalai-goblmigrationpaper.final.pdf> (utolsó letöltés: 2017. I. 11.).
- Trew, Tony (1979): 'What papers say': linguistic variation and ideological difference. In: Roger Fowler, Bob Hodge, Gunther Kress & Tony Trew (eds.): *Language and control*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wæver, Ole & David Carlton (1993): *Identity migration and the new security agenda in Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Wæver, Ole (1995): Securitization and Desecuritization. In: Ronnie D. Lipschutz (ed.): *On Security*. New York: Columbia University Press.
- Wodak, Ruth & Michel Meyer eds. (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage Publications.
- Wunderlich, Daniel (2012): Implementing EU external migration policy: Security-driven by default. *Comparative European Politics*, vol. 11, no. 4, pp. 406–427.

Abstract

The paper investigates the coverage of three crucial events of the 'refugee crisis' during the summer and early autumn of 2015 by the Austrian and Hungarian media. The analysis covers a sample of the mainstream news media: television channels, broadsheets and tabloid newspapers in Hungary and Austria. The aim of the research was to investigate how media framed events related to the refugee crisis; which actors were allowed to voice their experiences and opinions; and what visual and narrative representations shaped the coverage of the events. The analysis reveals the extent to which many significant elements of the Hungarian government's propaganda such as blaming the victims, inflicting fear, framing the refugee crisis as a national security issue came to rule the Hungarian media coverage. Some of the media used such framing uncritically in their texts and visual representations, but political meaning production infiltrated all media to some extent. Meanwhile, in Austria political actors and the media framed the crisis as a humanitarian issue and emphasized the civic engagement of Austrian citizens in a wave of solidarity with the refugees.

Bernáth Gábor médiakutató, kommunikációs tanácsadó. Messing Verával közösen több, a magyarországi romák médiaképét vizsgáló elemzés szerzője, korábban a Roma Sajtóközpont egyik alapítója, 2003-ig igazgatója. Legutóbbi írásuk a *Médiakutató*ban: „Bedarálva – A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei” (Messing Verával, 2015. tél). Email: bernath_g@yahoo.com

Messing Vera az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának főmunkatársa és a CEU Center for Policy Studies vendégkutatója. Bernáth Gáborral közösen több, a magyarországi romák médiaképét vizsgáló elemzés szerzője. Több, mint 15 éve kutatja az etnicitás, a kisebbségek, a társadalmi kirekesztés folyamatait és intézményeit (oktatás, munkaerőpiac, lakhatás, média) és az ezzel kapcsolatos közpolitikai válaszokat. Email: Messing.Vera@tk.mta.hu